

III. KRIMINALISTIKA

PRIVEDIMO PRIE BANKROTO KRIMINALISTINIO TYRIMO MODELIS

vyr. asistentas Ryšardas Burda

Ateities 20, Lietuvos teisės akademija, 2057 Vilnius
Telefonas 77 56 51

Spaudai pateikta 1998 m. kovo 10 d.

S a n t r a u k a

Straipsnyje pateiktos “bankroto”, “tyčinio bankroto” ir “privedimo prie bankroto” sąvokos. Analizuojami įmonių bankroto įstatyme pateikiamo tyčinio bankroto ir Baudžiamajame kodekse pateikiamo privedimo prie bankroto skirtumai ir panašumai. Galima padaryti išvadą, kad tyčinio bankroto apibūdinimas įmonių bankroto įstatyme ir privedimo prie bankroto apibūdinimas Baudžiamojo kodekso 315 straipsnio 2 d. skiriasi veikos patikslinimu. Bene svarbiausia teisėjo, nagrinėjančio bankroto bylą teisme, ir tyrėjo, tiriančio baudžiamąją bylą, užduotis yra nustatyti įmonės nemokumo būklę ir priežastis. Nustatinėjant nemokumą, įvertinami įmonės ekonominės veiklos rodikliai ir įmonės vadovo ar kitų asmenų veiksmų pagrįstumas. Pateikiami nusikaltimo kriminalistinės charakteristikos elementai: apibūdinamas nusikaltimą padaryti galintis asmuo, nusikaltimo situacija ir nusikaltimo padarymo būdas. Galima teigti, kad dauguma įvairių įmonių vadovų neturi ekonominio ar vadybos išsilavinimo, o tai gerokai didina šių įmonių bankroto riziką. Tam tikroje įmonės ekonominėje situacijoje kaltininkas veiksmus pasirenka atsižvelgdamas į daugelį aplinkybių. Nusikaltimo padarymo situacija glaudžiai susijusi su įmonės padėtimi, norminiu tam tikros ekonominės situacijos reguliavimu, nusikalstamos veikos pobūdžiu ir nusikaltimo padarymo būdu.

Siūlomi pirminiai tardomieji veiksmai. Tarp jų – revizija, finansų-kredito ekspertizė, laikinas nuosavybės teisių apribojimas, krata, dokumentų poėmis, liudytojų ir įtariamųjų apklausos. Pažymimi parengtinio tardymo veiksmų taktiniai ypatumai.

Statistikos departamento prie Lietuvos Vyriausybės duomenimis, per 1990-1995 metų laikotarpį iš 8072 tirtų įmonių 750 (9,3 proc.) bankrutavo [1, 94,97]. Dažniausiai įmonės bankroto priežastis – įmonės ekonominė krizė, kai tenka spręsti daug nuosavybės, skolų, atsiskaitymų su darbuotojais ir kitų klausimų. Atsižvelgiant į bankroto priežastis, galima kelti klausimą, ar nėra tam tikrų asmenų tyčios sužlugdant įmonę. Atsiranda baudžiamosios atsa-

komybės už įmonės bankrotą problema. 1995 ir 1996 metais buvo iškelta tik po 3 baudžiamąsias bylas dėl tyčinio bankroto (1997 m. liepos 4 d. Lietuvos baudžiamojo kodekso 315 straipsnio pavadinimas pakeistas į “Privedimas prie bankroto”) [2]. Teisėsaugos organų darbuotojams kyla daug klausimų, susijusių ne tik su baudžiamojo įstatymo taikymu, bet ir su bankroto tyrimu.

Šiame straipsnyje nagrinėsime civilinės ir baudžiamosios teisės “tyčinio bankroto” ir “privedimo prie bankroto” sąvokas, bankroto diagnostikos reikšmę tiriant nusikaltimus, jo kriminalistinį apibūdinimą ir pirminių tardomųjų veiksmų pasirinkimą.

Vakarų valstybėse bankroto procesas yra vienas iš civilizuotų taikių būdų sutvarkyti įmonės savininko, kreditorių ir įmonės darbuotojų civilinius santykius. Užsienio valstybėse įmonių bankroto procesai rodo, kad tai tikrai yra rinkos ekonomikos natūralus ekonomiką gerinantis procesas. Statistikos duomenys rodo, kad išsivysčiusiose šalyse įmonių bankroto procesas nekenkia, o atvirkščiai, yra vienas iš ekonomiką reguliuojančių procesų (žr. 1 lentelę). Ekonomistai nustatė, kad kuo silpnesnė šalies ekonomika, tuo mažiau įmonių bankrutuoja. Pavyzdžiui, 1993 metais Graikijoje buvo iškeltos 876 bankroto bylos, o Airijoje dar mažiau – 670, Portugalijoje – 1200, Ispanijoje – 1534 [3, 15].

1 lentelė

Šalis	1993 m. [3, 15]	Palyginti su 1992 m. (%)	1995 m. [4, 11]
Austrija	2 043	+ 29	4 994
Belgija	6 180	+ 18	7 086
Danija	3 761	+ 20	2 621
Vokietija	4 684	+ 26	21 229
Norvegija	4 012	-31	3 899
Švedija	19 704	-12	12 585
Šveicarija	10 655	+ 8	5 286

Lietuvoje šiuo metu yra daugiau kaip 130 tūkst. ūkio subjektų. Šis skaičius kasdien keičiasi: vienos įmonės įkuriamos, kitos – bankrutuoja. Vyksta natūralus atrankos procesas [5, 2]. Tačiau Lietuvoje nėra institucijos, apibendrinančios bankroto procesus - kol kas šito nedaro nei Statistikos departamentas, nei Ūkio ministerija.

Sąvokos

“Bankroto” sąvoka kilusi iš italų kalbos (*banca rotta* – sulaužytas suolas). Italijos pinigų keitėjai, prekeiviai turėjo paprotį laužyti klientui skirtą suolą, kai jie nepajėgdavo tęsti savo prekinį operacijų [6, 381]. Šiuo metu teisinis bankroto apibrėžimas atskirose šalyse yra skirtingas. Olandijoje jis reiškia kreditorių reikalavimų įvykdymo negalimumą; Prancūzijoje bankrotas taikomas ir tuomet, kai faktiškai skolininkas mokus; Italijoje – kai laikinai nemokus [3, 7,8]. Rusijoje bankrotas (nepajėgumas) aiškinamas kaip “... nepajėgumas įvykdyti kreditorių reikalavimų mokant už prekes (darbus, paslaugas), taip pat nepajėgumas įvykdyti mokesčių įsipareigojimų biudžeto ir ne biudžeto fondams, kai skolininko įsipareigojimais didesni nei jo turtas arba kai nepatenkinama balanso struktūra” [7, 51].

Kaip ir įprastas bankrotas, tyčinis bankrotas atskirose šalyse traktuojamas skirtingai. Austrijos BK (§ 156) piktybiniu bankrotu laiko, kai skolininkas: 1) slepia, perduoda kitiems, perduoda ar žaloja savo turto dalį; 2) pateikia arba patvirtina kito asmens pateiktą suklastotą dokumentą apie jo turimus įsipareigojimus; 3) kitais būdais tikrai ar apgaulingai stengiasi įtikinti, kad mažina savo turtą. Šveicarijos BK nurodomi panašūs atvejai. Vokietijos BK išsamiau nurodo baustinius skolininko veiksmus. Tarp minėtų tokių pat Austrijos BK veiksmų nurodyti nusikalstamais būdais atlikti veiksmai, prieštaraujantys nustatytiems ūkio tvarkymo reikalavimams, kai skolininkas: 1) sudaro nuostolingus ar spekuliacinius sandėrius, prekiaudamas vertybiniais popieriais arba prekėmis mažmeninėje prekyboje; 2) didina skolas

pralošdamas, iššvaistydamas arba neekonomiškai išleisdamas lėšas arba skolindamas didesnes sumas; 3) už paskolas įgyja prekių ar vertybinių popierių, juos parduoda arba kitaip nusavina; 4) neveda įstatymo nustatytų prekybos knygų arba klastoja jose duomenis, dėl ko sunku nustatyti, kokia skolininko turtinė padėtis; 5) iki nustatyto saugojimo termino skolininkas perduoda kitam asmeniui, slepia, naikina ar sugadina prekybos knygas ar kitus dokumentus; 6) sudarytas balansas prieštarauja prekybos teisei. Kodekse nurodyta, kad tai nėra išsamus veikų sąrašas. Galimi ir kiti nusikaltimo padarymo būdai [8, 97]. Rusijoje tyčinis bankrotas suprantamas kaip "iš anksto apgalvotas, sąmoningas įmonės vadovo ar savininko nemokumo siekimas ar jo didinimas, nekompetentingas reikalų tvarkymas, žalos darymas savanaudiškais paskatomis ar kitų asmenų naudai" [3, 143,144]. Rusijos bankroto įstatyme nurodytas ne tik įprastas ir tyčinis bankrotas, bet ir tariamas bankrotas¹. Tariamas bankrotas – tai įmonės išankstinis melagingas nepajėgumo paskelbimas siekiant suklaidinti kreditorius, kad būtų atidėti mokesčiai arba sumažintos skolos [9, 368].

1997 metų birželio 17 d. priimtame ir nuo spalio 1 d. įsigaliojusiame Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatyme bankrotas aiškinamas kaip nemokios įmonės padėtis [10]. Įmonės nemokumas – įmonės padėtis, kai jos finansiniai įsipareigojimai lygūs jos turtui arba didesni [11]. Įmonės mokumu (likvidumu) literatūroje vadinamas įmonės gebėjimas įvykdyti tam tikrus įsipareigojimus. "Firma laikytina likvidžia (mokia), jei jos trumpalaikiai įsipareigojimai partneriams, mokesčių inspekcijai, draudimui, kreditoriams ir kt. neviršija trumpalaikių aktyvų" [12, 22,23].

Lietuvoje tyčinis bankrotas atskirais laikotarpiais atskiruose teisiniuose aktuose buvo pateikiamas skirtingai. 1992 metų Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 5 straipsnis tyčinį bankrotą apibrėžia kaip "teismo sprendimu nustatyta įmonės veikla, kuria siekiama išvengti visiško ar dalinio atsiskaitymo su kreditoriais" [13]. 1997 metų birželio 17 d. priimtame naujame Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatyme tyčinis bankrotas yra "privedimas įmonės prie bankroto tyčia, jei tuo padaroma turtinė žala kreditoriui, akcininkui ar kitam asmeniui" [14].

Baudžiamasis tyčinio bankroto apibūdinimas laikui bėgant irgi keitėsi. Iki 1997 metų liepos 4 d. galiojusioje Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – LR BK) 315 straipsnio redakcijoje tyčinis bankrotas buvo apibūdintas taip: "Privedimas įmonės prie bankroto tyčia blogai ūkininkaujant, jei tuo padaroma turtinė žala kreditoriui, akcininkui ar kitam asmeniui". Naujoje LR BK 315 straipsnio redakcijoje pasirodo ne tik naujas straipsnio pavadinimas "Privedimas prie bankroto", bet ir nauja pirmos dalies dispozicija, glaudžiai susijusi su įmonės bankroto įstatymu (toliau – ĮB). Iš esmės naujos redakcijos straipsnyje apibūdintos trys skirtingos veikos:

1. "Nepranešimas apie įmonės nemokumą įmonių bankroto įstatymo nustatyta tvarka" (BK 315 str. 1 d.);
2. "Privedimas įmonės prie bankroto tyčia blogai ją valdant, jei tuo padaroma turtinė žala kreditoriui, akcininkui ar kitam asmeniui" (BK 315 str. 2 d.);
3. "Bankrotas, lydimas turto, kuris galėtų būti pateiktas skolai gražinti, paslėpimo, iššvaistymo ar perleidimo tretiesiems asmenims" (BK 315 str. 3 d.) [15].

Nesunku pastebėti ne tik tyčinio bankroto ir privedimo prie bankroto veikų apibrėžimų skirtumus, bet ir tam tikrus panašumus, kas, be abejo, leidžia įvairiai traktuoti su įmonės nemokumu susietas veikas.

Visų pirma įstatymų leidėjas beveik sutapatino "tyčinio bankroto" sąvoką, pateiktą Įmonių bankroto įstatyme, su veika, apibrėžta LR BK 315 straipsnio 2 d. (žr. 2 lentelę).

¹ Įmonės ekonominė padėtis nustatoma iš buhalterinės apskaitos rodiklių. Tačiau kai kurių įmonių apskaita gali neobjektyviai atspindėti įmonės ekonominę padėtį. Siekiant savanaudiškų tikslų, įmonę galima parodyti kaip visiškai nemokią. Baudžiamajame kodekse šie galimi pavojingi veiksmai niekaip neįvertinti.

2 lentelė

Tyčinio bankroto sąvoka Įmonių bankroto įstatyme 2 str. 11 p.	Privedimo prie bankroto LR BK 315 str. 2 d. veikos apibūdinimas
Privedimas įmonės prie bankroto tyčia, jei tuo padaroma turtinė žala kreditoriui, akcininkui ar kitam asmeniui.	Privedimas įmonės prie bankroto tyčia <u>blogai ją valdant</u> , jei tuo padaroma turtinė žala kreditoriui, akcininkui ar kitam asmeniui.

Taigi skirtumas tik tas, kad Baudžiamajame kodekse nurodytas veiklos pobūdis (lentelėje pabraukta) netiesiogiai nurodo asmenį - įmonės vadovą, kurio veiksmais įmonė privedama prie bankroto. Įmonių bankroto įstatyme nėra net užuominų apie asmenį. Tai reiškia, kad dėl bet kurio įmonės darbuotojo ar kito asmens tyčinių veiksmų įmonė gali tapti nemoki ir tokia įmonės padėtis, neatsižvelgiant į kaltininką, bus vadinama tyčiniu bankrotu.

Analizuojant esamus tyčinio bankroto ir privedimo prie bankroto apibūdinimus, galima teigti, kad Įmonių bankroto įstatyme tyčia nukreipta į privedimą įmonės prie bankroto, t.y. veiksmų tikslas – įmonės bankrotas, tuo tarpu LR BK 315 straipsnio 2 d. tyčios nukreipimą galima traktuoti dvejopai: kaip nukreiptą į blogą įmonės valdymą, o įmonės bankrotas (nemokumas) – tai blogo valdymo padarinys, ir kaip nukreiptą į tyčinį privedimą prie bankroto. Atrodo, kad minėtos dalies dispozicija turėtų būti patikslinta norint išvengti dviprasmybės.

Skirtingi ne tik veikų, numatytų Įmonių bankroto įstatyme ir Baudžiamajame kodekse, apibūdinimai, bet ir jų tyrimo bei įrodinėjimo procesai. Pirmuoju atveju – tai teismo civilinis procesas, kurio metu nustatinėjamas įmonės bankroto faktas, kreditoriai, įmonės turtas, materialinės žalos atlyginimo tvarka ir pan. Antruoju atveju – tai baudžiamasis procesas, kurio vienas iš uždavinių nustatyti ir patraukti baudžiamojon atsakomybėn kaltą asmenį. Būtina pažymėti baudžiamojo ir civilinio procesų ryšį tiriant įmonės bankrotą. Teisėti civilinio proceso dalyvių veiksmai iki teismo bankroto bylos nagrinėjimo gali nulemti privedimo prie bankroto tyrimo kokybę ir sėkmę.

Tačiau teisėjas ar tardytojas bet kuriuo atveju susidurs su įmonės veiklos ir asmenų veiksmų ekonominiu įvertinimu.

Įmonės veiklos įvertinimas

Bene svarbiausia tyrėjo ar teisėjo užduotis yra įmonės nemokumo nustatymas.

Nustatinėjant bankroto požymius, didelę reikšmę turi Vyriausybės nutarime Nr. 276 / 1993 04 20 nustatyti pagrindiniai įmonių nemokumo nustatymo kriterijai ir sąlygos.

“Įmonės laikomos nemokiomis, jeigu jos negali terminais, nurodytais įstatymuose, sutartyse, įvykdyti šių finansinių įsipareigojimų:

- 1) apmokėti už gautas prekes, atliktus darbus (paslaugas);
- 2) grąžinti kreditų;
- 3) vykdyti privalomųjų mokėjimų:
 - a) palūkanų už naudojamą valstybinį kapitalą;
 - b) mokesčių į valstybinį biudžetą;
 - c) draudimo įmokų;
 - d) kitų mokesčių” [16].

Tačiau šis nutarimas neatskleidžia giluminių įmonės ekonominės veiklos procesų, kad būtų galima nustatyti įmonės bankroto priežastis. Vertinant įmonės veiklą, remiamasi įvairiais ekonominės veiklos (būklės) analizės rodikliais:

- likvidumo (mokumo);
- įsiskolinimo;
- pelningumo;
- veiklos aktyvumo;
- akcijų ir kapitalo rinkos įvertinimo.

$$[\text{pvz., bendrojo mokumo koeficientas BM} = \frac{\text{apyvartiniai aktyvai}}{\text{apyvartiniai pasyvai}} = \frac{\text{atsargos} + \text{pinigai} + \text{debitorinis įsiskolinimas} + \text{kitos apyvartinės lėšos}}{\text{einamieji įsipareigojimai} + \text{trumpalaikiai kreditai}}]$$

Bendrojo mokumo (likvidumo) rodiklis rodo, ar apyvartiniai aktyvai dengia apyvartinius pasyvus. Patenkinamas šio rodiklio lygis yra tarp 2,0-1,2. Tai reiškia, kad norint išlaikyti firmos finansinę pusiausvyrą reikia siekti, kad jos turtas būtų du kartus didesnis už trumpalaikius įsipareigojimus, o saugumo ribą rodo koeficientas 1,2 [17, 29,30].

Kadangi įmonės ekonominės veiklos analizės rodikliai dažniausiai rodo ūkinio vieneto ekonominę padėtį, į bankroto įstatymą (arba į Vyriausybės nutarimą) kaip papildomą bankroto bylos iškelimo kriterijų būtų galima įtraukti vieną ar kitą veiklos įvertinimo koeficientą. Tokia pataisa leistų anksčiau diagnozuoti patį bankrotą ir jo pradinėje stadijoje užtikrinti kreditorių bei įmonės darbininkų materialinius interesus. Pavyzdžiui, Rusijos Ministrų Tarybos nutarime nustatyta, jei likvidumo koeficientas mažesnis nei 2, skelbiamas įmonės bankrotas [3, 143,144].

Bankroto priežastys

Bankroto priežastis galima suskirstyti į tris didesnes grupes:

1. Nepalankios ekonominės sąlygos.
2. Nepagrįstas verslo ar gamybos variantų pasirinkimas.
3. Tyčinis bankrotas [18, 11].

Dažniausios bankroto priežastys yra pagrindinių ekonominių verslo principų nepaisymas [19, 11-20]:

- konkurencijos dėsnių nepaisymas;
- nepagrįstas verslo pasirinkimas;
- prekių mainų nuostolingumas ir pirkėjui, ir pardavėjui;
- nesiekiamas pelnas;
- nesaugoma gamybinė ir komercinė paslaptis;
- netinkamai organizuota verslo draudimo sistema siekiant maksimaliai sumažinti ekonominę verslo riziką;
- ekonominės atsakomybės už verslo rezultatus nepaisymas;
- ribos, už kurios prekiniai mainai nepriimtini (prekyba remiantis samdomų nusikaltėlių paslaugomis, prekyba tenkinant kanibalų poreikius...), peržengimas;
- pirkėjo ir pardavėjo savitarpio kontrolės principo pažeidimas.

Tyčinio bankroto atveju asmuo tyčia pažeidinėja ekonominės veiklos principus siekdamas savanaudiškų tikslų arba tiesiogiai įmonės bankroto.

Pareiškimą teismui dėl bankroto bylos iškelimo įmonei pateikti turi teisę kreditorius (kreditoriai), savininkas (savininkai) ir kiti asmenys. Tyrėjui verta žinoti, kad pirmą informaciją, leidžiančią iškelti prielaidą apie galimas bankroto priežastis, jis gali gauti iš pareiškėjo.

Privedimo prie bankroto kriminalistinis apibūdinimas

Jau minėjome, kad 1995-1996 metais Lietuvoje buvo iškeltos tik trys bylos dėl tyčinio bankroto, o 1997 metais – dėl privedimo prie bankroto nebuvo iškelta nė viena byla. Tokia menka bylų analizės bazė niekaip negali sudaryti mokslinio kriminalistinio apibūdinimo pagrindo. Todėl tik teoriniu lygiu galime panagrinėti keletą privedimo prie bankroto

kriminalistinės charakteristikos elementų.

Apibūdinant asmenį, galintį padaryti pavojingą veiką (t.y. privesti prie bankroto), galima teigti, kad juo galėtų būti:

- įmonės savininkas;
- įmonės vadovas.

Įmonės struktūrinių padalinių vadovai ir kiti darbininkai taip pat gali turėti įtakos privedant įmonę prie bankroto, bet BK 315 straipsnio 2 d. dispozicijos žodžiai: "...ją valdant..." reiškia, kad asmens sprendimai turi būti susieti su visos įmonės ar jos struktūrinių padalinių valdymu, o tai sunku padaryti meistriui, inžinieriui ar kitiems darbuotojams.

Analizuojant įmonėse dirbančių asmenų duomenis, paaiškėjo, kad įmonių vadovai pagal profesinę kvalifikaciją yra:

- 20,4 proc. – inžinieriai,
- 20,3 – kvalifikuoti darbininkai,
- 12,6 – įstaigų tarnautojai,
- 9,2** – įmonės verslo vadovai (paryškinta autoriaus),
- 7,0 – prekybininkai,
- 3,8 – mokytojai,
- 3,7** – ekonomistai (paryškinta autoriaus),
- 2,6 – amatininkai,
- 1,5 – valstybės valdymo aparato vadovai,
- 1,1 – juristai ir 17 proc. – kiti.

Įmonių vadovų išsimokslinimas (%) pateiktas 3 lentelėje [20, 102]:

3 lentelė

	Išsimokslinimas	Individualių įmonių	Akcinių bendrovių	Iš viso
1.	Universitetinis ar kitas aukštasis	32,7	66,5	43,2
2.	Aukštesnysis (technikumas)	31,5	20,9	28,2
3.	Bendrasis vidurinis	22,3	8,4	18,0
4.	Profesinis	6,8	1,9	5,3
5.	Pradinis pagrindinis	5,3	0,6	3,9
6.	Kitas po vidurinio	1,4	1,7	1,4

Atskirą grupę galėtų sudaryti įmonių bankroto įstatyme nurodyti pareigūnai ir valdininkai, kurie pagal įstatymą privalo pareikšti teismui apie nustatytą įmonės nemokumą. Tai:

1. Įmonės, turinčios juridinio asmens teises, administracijos vadovas (ĮBĮ 7 str.).
2. Įmonės likvidatorius (ĮBĮ 8 str.).
3. Valstybinės darbo inspekcijos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pareigūnai (ĮBĮ 11 str.).
4. Žemės ir miškų ūkio ministerija (ĮBĮ 12 str.).
5. Apskritis viršininkas (ĮBĮ 12 str.).

Galima manyti, kad šie asmenys ne tik turi aukštąjį išsilavinimą, bet ir turi didelę darbo patirtį.

Pabrėžtina, kad įmonės statusas neturi reikšmės, bankrotas galimas visų rūšių įmonėse (valstybinėse, akcinėse, personalinėse ir pan.). Statistikos duomenimis, iš 8072 įmonių, tirtų 1990-1995 metais, 70,1 proc. sudaro individualios (personalinės) įmonės ir 27,3 proc. sudaro akcinės bendrovės [20, 94]. Kadangi įmonės veikla daugiausia priklauso nuo jos kvalifikuoto valdymo, remiantis šiais skaičiais, galima prognozuoti įmonių rūšis, kuriose labiausiai tikėtinas bankrotas. Tačiau nusikalstamas bankrotas labiausiai priklauso nuo subjektyvių aplinkybių, t.y. nuo asmenų išsimokslinimo, kvalifikacijos, sugebėjimo laiku reaguoti į rinkos pasikeitimus bei savanaudiškus kėslus ir kitas asmens savybes.

Privedimo prie bankroto būdas ir situacija gali turėti įvairių ypatumų.

Nusikaltimo padarymo būdai ir situacijos

Privedimo prie bankroto veikos galimos esant tokioms nusikaltimo situacijoms:

- pelningai veikiančioje įmonėje;
- iš anksto numatant įmonės bankrotą;
- nustačius bankroto faktą.

Pirma situacija ypatinga tuo, kad įmonės vadovas, blogai ūkininkaudamas, priveda ją prie bankroto. Dažniausiai tai įmonės, įkurtos turint tikslą pritraukti kreditorių lėšas. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad šios įmonės veikia pelningai, sudaro klestinčios įmonės įvaizdį. Per trumpą laikotarpį yra pasisavinamas turtas, lėšos pervedamos į asmenines sąskaitas, o vėliau skelbiamas bankrotas.

Antruoju atveju įmonės savininkas ar vadovas, numatantis įmonės bankrotą, pasinaudodamas proga ir prisidengdamas veiksmais, neva gelbstinčiais įmonę nuo griūties, pasisavina arba iššvaisto įmonės turtą, lėšas.

Trečiuoju atveju bankroto faktas, nustatytas vidinio ar išorinio audito, įmonės valdininkams žinomas, jie tiesiog iššvaisto ar pasisavina bankrutuojančios įmonės turtą ir taip padaro žalą kreditoriams, įmonės darbuotojams ir kitiems asmenims.

Čia norime pateikti porą teorinių minčių. Visų pirma tam tikroje įmonės ekonominėje situacijoje kaltininkas veiksmus pasirenka atsižvelgdamas į keletą aplinkybių. Pažymėtinas nusikaltimo padarymo ir įmonės būklės (padėties) situacijų skirtumas. Pastaroji dažnai yra prielaida tam tikriems įmonės vadovo ūkiniams, finansiniams, administraciniais valdymo veiksmais. Nusikaltimo padarymo situacija glaudžiai susijusi su įmonės padėtimi, norminiu tam tikros ekonominės situacijos reguliavimu, nusikalstamos veikos pobūdžio ir nusikaltimo padarymo būdo pasirinkimu.

Kriminalistikos literatūroje nusikaltimo padarymo būdas aiškinamas kaip “veiksmų, kuriais rengiamasi padaryti nusikaltimą, kuriais jis padaromas bei slepiamas, sistema” [21, 264]. Tačiau vis dažniau nusikaltimus tiriantiems pareigūnams šalia nusikalstamų veiksmų tenka aiškinti ir tuos veiksmus, kuriuos kaltininkas privalėjo atlikti pagal savo funkcines pareigas arba kurie numatyti tam tikruose aktuose. Pastarasis asmens veiklos suregulavimas ypač svarbus ekonominėje sferoje. “Tokių norminių aktų reikalavimai yra norminis reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų veiklos modelis ir visų subjektų elgesys turi atitikti šį modelį” [22, 27].

Taigi kriminalistikos literatūroje kartu su nusikaltimo padarymo būdo aiškinimu siūloma analizuoti ir vertinti tam tikrą asmens norminį elgesio modelį. Kriminalistiniu požiūriu nusikaltimą padariusio asmens elgesys gali būti aiškinamas dvejopai: vienu požiūriu – nusikaltimo padarymo būdu ir kitu - teisingu elgesiu (rėmėmės platesne sąvoka, apimančia teisines ir moralines normas atitinkantį elgesį). Tai lyg asmens veikos neteisėta ir teisėta pusės, kuriomis galima remtis apibūdinant ne tik nusikaltimo padarymo būdą, bet ir norminiais aktais sureguliuotus veiksmus. Naujas požiūris į nusikaltimo kriminalistinio apibūdinimo (kriminalistinės charakteristikos) elementą – asmens elgesį, apimantį nusikaltimo padarymo būdą ir asmens norminį elgesio modelį, galbūt padėtų labiau suprasti nusikaltimo padarymo aplinkybes bei palengvintų ekonominių nusikaltimų tyrimą.

Norminis elgesio modelis labai svarbus nustatinėjant įmonės, turinčios juridinio asmens teises, administracijos vadovo, įmonės likvidatoriaus, Valstybinės darbo inspekcijos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pareigūnų, Žemės ir miškų ūkio ministerijos valdininko ir apskrities viršininko veiksmus, nustačius įmonės nemokumą.

Skolininko ar savininko nusikaltimo padarymo būdas, kai įmonė yra patekusi į sunkią ekonominę padėtį ar pasiskelbusi nemokia, pasireiškia konkrečiais veiksmais arba neveikimu, kai to reikalauja įmonės ūkinė ar finansinė padėtis. Tokie veiksmai, kurie padaromi numatant bankrotą ir kuriais padaroma žala visų ar kelių kreditorių interesams, gali būti:

- skolininko turto dalies ar jo įsipareigojimų slėpimas;
- bet kokio dokumento, susijusio su skolininko ūkine veikla, slėpimas, sunaikinimas ar klastojimas;
- būtinų įrašų į buhalterinius dokumentus neįrašymas;

- gauto už paskolą ir neapmokėto skolininko turto sunaikinimas, pardavimas arba įkeitimas ir pan.¹

Kitą grupę sudaro ekonomiškai nepateisinami veiksmai:

- nuostolingų sutarčių sudarymas;
- prekių pardavimas mažesnėmis kainomis;
- neteisėtas turto įkeitimas;
- nepateisinamai rizikingų paskolų suteikimas ir pan.

Trečią grupę sudaro neteisėtos veikos, kuriomis siekiama įmonės bankroto (pvz., grobimai, dokumentų klastojimas, turto iššvaistymas ir pan.). Šiuo atveju, pavyzdžiui, dokumentų klastojimas kriminalistiniu požiūriu būtų privedimo prie bankroto padarymo būdas. Nurodytais atvejais, remiantis LR BK straipsniais, turi būti kvalifikuojami visi veiksmai.

Kreditorius, sutinkantis su naudingiausiu savo reikalavimų įvykdymu (patenkinimu), padaro žalą kitiems kreditoriams. Tokie jo veiksmai dažnai teisiškai neįvertinami.

Asmuo, žinodamas apie esamą ar numatomą bankrotą, tyčia slepiantis (ar sudarantis tam sąlygas) visą ar dalį skolininko turto, daro neteisėtus veiksmus, kuriuos, remiantis LR BK straipsniais, taip pat būtina įvertinti.

Įrodinėtinos aplinkybės

Baudžiamasis procesas nurodo tam tikras aplinkybes, kurias būtina nustatyti tiriant kiekvieną nusikaltimą (LR BK 71, 73 str.). Įrodinėdamas privedimą prie bankroto, tyrėjas turi atkreipti dėmesį į kai kuriuos įrodinėtinų aplinkybių ypatumus.

1. Nusikaltimo įvykis.

- 1.1. Nusikaltimo padarymo laikas ypatingas tuo, kad veiksmai, kuriais siekiama bankroto, gali tęstis nuo keleto valandų iki neapibrėžto laikotarpio. Pavyzdžiui, klastoti dokumentus arba pasisavinti vertybes galima per valandą, o pirkimo sutartį įvykdyti per metus. Taigi nuo nusikaltimo padarymo būdo priklauso per kiek laiko bus pasiektas įmonės bankrotas.
 - 1.2. Nusikaltimo padarymo vieta visuomet bus įmonės adresas, tačiau gali būti ir kita vieta (pvz., pavaldžios firmos adresas) – priklauso nuo aplinkybių.
 - 1.3. Įmonės nemokumo faktas.
 - 1.4. Ryšys tarp blogo valdymo ir bankroto.
 - 1.5. Nusikaltimo padarymo būdas.
2. Įmonės rūšys bei kiti rekvizitai.
 3. Įmonės veiklumas iki nemokumo nustatymo ar bankroto paskelbimo.
 4. Ūkininkavimo formos, priemonės ir būdai, kuriais privedama prie bankroto.
 5. Darbuotojas, kurio blogas įmonės valdymas, ūkininkavimas privedė prie bankroto.
 6. Kokia ir kam buvo padaryta žala.
 7. Kam buvo naudingas įmonės žlugimas, kaltininko kaltė.

Įrodinėjant kaltininko kaltę, verta prisiminti "ūkio" sąvokos aiškinimą, kad "...ūkis neturėtų būti pats tikslas, o tik priemonė tikslui siekti – pastoviai aprūpinti žmogų gėrybėmis bei patarnavimais. To siekiama, sveriant išlaidas santykiyje su nauda (ūkiškasis principas)" [23, 144]. Taigi ūkiškasis principas ir yra ta prizmė, per kurią galėtų būti vertinami kaltininko tikslai ir veiksmai. Be abejo, svarbios tampa kitos, iš pirmo žvilgsnio lyg ir nereikšmingos, aplinkybės:

- įmonės veiklai įtakos turintys įvykiai iki bankroto;
- pradedančios firmos biznio plano realumas ir finansinis pagrįstumas;
- finansinės informacijos ir profesinės konsultacijos prieinamumas ir suteikimas laiku;
- paskutinio audito darymo laikas ir audito kvalifikacija iki bankroto;
- įmonės kreditoriams teikiamos informacijos teisingumas;
- ar buvo didinamas įsiskolinimas po to, kai įmonės vadovybė sužinojo apie bank-

¹ Be abejo, kiekvienu atskiru atveju kaltininko veiksmai turi būti kvalifikuojami pagal Lietuvos baudžiamąjį kodeksą, tačiau svarbu suprasti, kada atskiri veiksmai tampa atskiromis nusikalstamomis veikomis, o kada – nusikaltimo padarymo būdu.

- rotą;
- įmonės vadovo asmeniniai pasiūlymai dėl bet kokių lėšų, finansinių įsipareigojimų gavimo ar išieškojimo.
- 8. Aplinkybės, turinčios įtakos kaltinamojo atsakomybės laipsniui ir pobūdžiui.
- 9. Nusikaltimo priežastys ir sąlygos.

Vienu iš privedimo prie bankroto, kaip ir daugelio kitų ekonominių nusikaltimų, įrodinėjimo ypatumų gali būti didelė netiesioginių įrodymų reikšmė. Verta atkreipti dėmesį į įvykio raidos analizę, tam tikros ekonominės situacijos neatitinkančius kaltininko veiksmus ir pan.

Baudžiamosios bylos iškėlimas

LR BPK nustato vadus ir pagrindus baudžiamajai bylai iškelti, taip pat nustato nusikaltimo tyrimo procesą, tačiau yra tam tikrų civilinio ir baudžiamojo procesų prieštaravimų, todėl verta panagrinėti kiekvieną atskirai ir surasti tyrimo procesų tęstinumo elementų.

1. Pareikimą teismui dėl bankroto bylos iškėlimo įmonei pateikti turi teisę:

- 1) kreditorius (kreditoriai);
- 2) savininkas (savininkai);
- 3) įmonės administracijos vadovas;
- 4) valstybės ar savivaldybės įmonės steigėjas;
- 5) įmonės likvidatorius;
- 6) akcininkai, pajininkai;
- 7) Valstybinė darbo inspekcija prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos;
- 8) Žemės ir miškų ūkio ministerija, apskrities viršininkas, žemės ūkio produkcijos gamintojų visuomeninės organizacijos (žemės ūkio produkciją superkančios ir ją perdirbančios įmonės).

Visais atvejais pareiškėjas iki prašymo teismui pateikimo turi ištirti įmonės ekonominę padėtį ir nustatyti bankroto požymius: a) einamųjų mokesčių sustabdymas, b) suėjus mokėjimo terminui, negalimumas atsiskaityti su kreditoriais ir pan. Tačiau nustatyti bankroto priežastis, visus kitus bankroto požymius be audito, revizijos ar ekonominės ekspertizės pareiškėjas negalės.

Įmonių bankroto įstatymo 24 straipsnis numato, kad tyčinio bankroto faktą nustato teismas. Šiuo atveju administratorius privalo patikrinti bankrutuojančios įmonės sandorius, sudarytus per ne mažesnę kaip 3 metų laikotarpį, ir pareikšti ieškinius įmonės bankroto bylą nagrinėjančiam teismui dėl sandorių, priešingų įmonės interesams ir (arba) galėjusių turėti įtakos įmonės nemokumui, pripažinimo negaliojančiais.

Dažniausiai be revizijos ar audito nustatyti tam tikrų pažeidimų nepavyksta. Šiandien nėra atsakymo į klausimą, ar gali (turi) teismas, nustatęs tyčinio bankroto faktą bankroto byloje, perduoti medžiagą tirti policijai, tardymo organams ar prokuratūrai. Priimtas Lietuvos BPK 195³ straipsnis, įpareigojantis tyrimo organus perduoti bankroto bylą nagrinėjančiam teismui visus baudžiamosios bylos dokumentus, susijusius su turto areštu LR BPK 195 straipsnio 2 p. numatyta tvarka, dar labiau supainiojo šį klausimą.

Atsižvelgiant į įmonių bankroto įstatymo “tyčinio bankroto” sąvoką bei nustatytą jo nagrinėjimo teisme procedūrą, galima teigti, kad teismas neįpareigotas perduoti policijai ar tardymo organams įmonės bankroto bylos. Tačiau pagal nustatytą LR BPK 3 straipsnį teismas ar teisėjas (straipsnyje nurodyti ir kiti organai) privalo iškelti baudžiamąją bylą, kai išskyla aiškų nusikaltimo požymiai, t.y. kai nustatyti privedimo prie bankroto požymiai.

2. Pareikšti policijai apie privedimą prie bankroto gali:

- kreditorius,
- įmonės savininkas,
- tam tikrais atvejais įmonės vadovas,
- įmonės akcininkas,
- kiti suinteresuoti asmenys (darbuotojai ir pan.).

Norint nustatyti privedimo prie bankroto požymius, be ko baudžiamoji byla negali būti keliami, būtina atsižvelgti į patikrinimo ar revizijos metu nustatytas įmonės bankroto prie-

žastis bei išanalizuoti asmenų veiksmų pagrįstumą ir teisėtumą.

Reikia pažymėti, kad privedimo prie bankroto baudžiamosios bylos tiriamos ne suminio proceso, o nustatyta parengtinio tardymo tvarka. Tai reiškia, kad kai baudžiamąją bylą iškelia ekonominės policijos pareigūnai, jie privalo per mėnesį atlikti visus būtinus neatidėliotinus tardomuosius veiksmus ir perduoti bylą, kad būtų pradėtas parengtinis tardymas.

Taigi daug kas priklauso nuo ekonominės ir mokesčių policijos kvotos darymo, nuo jų atliktų pirminių tardomųjų veiksmų.

Pirminiai tardomieji veiksmai

Pirminiai tardomieji veiksmai dažniausiai priklauso nuo situacijos, kurioje tenka pradėti tyrimą:

- a) policija gavo įmonės atstovo ar kito suinteresuoto asmens pareiškimą;
- b) policijos pareigūnas nustatė nusikaltimo požymius, atlikdamas įmonės patikrinimą;
- c) privedimo prie bankroto požymiai nustatyti revizijos metu;
- d) kitos tyrimo situacijos.

Ekonominėje policijoje ar tardymo organuose nėra kompetentingų asmenų, galinčių kvalifikuotai ištirti įmonės ūkinę veiklą ir įvertinti įmonės veiklos, įmonės vadovo ar savininko valdymo veiksmų pagrįstumą.

Taigi teisingiausias žingsnis – revizijos ar ekonominės ekspertizės, kurių metu įvertinama įmonės ūkinė veikla, savininko ar vadovo veiksmų ekonominis pagrįstumas, nustatomi kiti ūkininkavimo metu padaryti pažeidimai, skyrimas ir darymas.

Šie tardymo veiksmai svarbūs tuo, kad galimi iki baudžiamosios bylos iškėlimo, kas užtikrina ne tik kad tyrimas būtų atliktas laiku, bet ir būtų tolesniam bylos tyrimui išsaugoti gauti dokumentai.

Revizijos ar ekonominės ekspertizės rezultatai, t.y. nustatyti faktiniai duomenys dažnai tampa ne tik pagrindu baudžiamajai bylai iškelti, bet ir nurodo konkretaus nusikaltimo požymius, o vėliau tampa vienu iš įrodymų byloje. Revizija ar ekonominė ekspertizė daroma ne vieną mėnesį, o nusikaltimui išaiškinti ir tirti svarbi kiekviena diena. Būtent todėl revizija ar ekonominė ekspertizė turi būti skiriama iki baudžiamosios bylos iškėlimo ir būti viso parengtinio tardymo pagrindu.

Autoriaus nuomone, neteisingai manoma, jog auditas gali atstoti reviziją. Auditas – tai įmonės, įstaigos ir organizacijos ūkinės-komercinės veiklos, jos apskaitos, finansinės atskaitomybės oficialus patikrinimas ir įvertinimas [24, 11]. Nors kai kuriais aspektais auditas panašus į reviziją, vis dėlto revizija pranašesnė: įvairesni veiklos tyrimo metodai, platesni revizoriaus įgaliojimai, galima operatyviai pasitelkti tyrėją ir pan. Revizijos metu gauti faktiniai duomenys baudžiamojo proceso tvarka pripažįstami įrodymais. Tačiau audito rezultatai neturi būti ignoruojami tyrimo organų, o jų įrodomąją reikšmę nustato teismas ar teisėjas.

Kiti svarbūs tardomieji veiksmai yra laikinas nuosavybės teisių apribojimas ir asmenų, įtariamų turint nusikalstamai įgyto turto, laikinas nuosavybės teisių apribojimas (LR BPK 194¹ str. ir 194² str.). Būtent šiais veiksmais sudaromos visos sąlygos sumažinti kreditoriams padarytą žalą. Kartu šiais veiksmais nustatomi turto slėpimo ar iššvaistymo būdai. Kadangi šie tardomieji veiksmai galimi iki baudžiamosios bylos iškėlimo, kvotėjas turi stengtis kuo greičiau nustatyti įmonei priklausantį turtą, užkirsdamas kelią šio turto paslėpimui ar iššvaistymui ir pan.

Tyrėjas turi žinoti, kad remiantis LR BPK 194¹ straipsnio 2 d. po 15 dienų jis privalės iškelti baudžiamąją bylą, kitaip laikinasis nuosavybės teisių apribojimas bus panaikintas. Turint tai omeny, būtina suderinti revizijos ir laikinojo nuosavybės teisių apribojimo veiksmus. Patartina skirti reviziją, kai reikia įvertinti konkrečius įmonės veiksmus, dėl kurių buvo gautas pranešimas ar pareiškimas, nustatyti įmonės savininkui ar vadovui priklausantį turtą, priimti nutarimą laikinai apriboti nuosavybės teises, per 15 dienų iš revizoriaus gauti apytikslius revizijos rezultatus ir jų pagrindu priimti nutarimą iškelti baudžiamąją bylą.

Kitas tardomasis veiksmas yra krata įtariamųjų (ar kitų asmenų) butuose ir kitose vietose, turint tikslą rasti dokumentus, paslėptą ar iššvaistytą turtą ir kitus daiktus, turinčius

reikšmės įrodinėjant privedimo prie bankroto aplinkybes. Kratos metu rasti dokumentai po apžiūros pateikiami revizoriui ar papildomai ištiriami. Aptiktam turtui uždedamas areštas. Kratos ir poėmio, kurio tikslas surasti dokumentus, paslėptas vertybes, kitą areštuotiną turtą, ypatumas yra tas, kad šiuos tardomuosius veiksmus galima atlikti iškelus baudžiamąją bylą, ko negalima pasakyti apie revizijas arba ekspertizes.

Tiriant privedimą prie bankroto, didelę reikšmę turi liudytojų apklausa, kurios metu nustatomas vadovo ar savininko veiksmų pobūdis, jų tikslai ir veikimo būdai. Turi būti apklausti vyr. finansininkas (vyr. buhalteris), padalinių vadovai (meistrai, cechų viršininkai), kiti asmenys, kurie tiesiogiai vykdė vadovo ar savininko nurodymus. Apklauskos metu patartina naudotis revizijos, kratos ar poėmio metu paimtais dokumentais, įrodančiais vadovo priimtus sprendimus ir jų vykdymą.

Įtariamojo apklausai tyrėjas turi rengtis kruopščiai: išsiaiškinti visas ūkinės operacijos ar kitos ekonominės veiklos ypatumus, paruošti apklausai daiktinius įrodymus ir dokumentus. Specialiosios literatūros išstudijavimas, revizoriaus arba atitinkamos srities specialisto konsultacija padės tinkamai pasirengti apklausai.

Įtariamojo apklauskos metu patartina išsiaiškinti šiuos klausimus:

1. Vadovo paskyrimo eiti pareigas laikas ir pagrindas.
2. Vadovo teisės ir pareigos.
3. Įmonės veiklos pobūdis.
4. Įmonės struktūra ir jos funkcijos.
5. Atsakingi už konkrečią veiklą asmenys.
6. Ar yra įmonėje etatinis auditorius?
7. Kada paskutinį kartą buvo daromas įmonės vidinis ar išorinis auditas arba revizija?
8. Kokie veiklos trūkumai buvo nustatyti ir kokių veiksmų buvo imtasi šiems trūkumams pašalinti?
9. Kada jis (įtariamasis) pirmą kartą sužinojo apie įmonės veiklos nuostolingumą?
Dažniausiai tai sužinoma balanso sudarymo metu, atliekant auditą, pateikiant ataskaitas mokesčių inspekcijai ir pan. Tačiau įmonės vadovas gali sužinoti ir anksčiau, kai įmonės sąskaitoje nėra pinigų mokesčiams sumokėti ar kitoms išmokoms (kai eiliniam darbininkui reikia mokėti atlyginimą ir pan.).
10. Jei įmonė sudaro neteisėtas ar nuostolingas sutartis arba ekonomiškai nepagrįstai paima paskolas, ji gali patekti į sunkią finansinę padėtį. Šiuo atveju išsiaiškinami tokie klausimai:
 1. Kas rengė sutartį? Koks buvo sutarties tikslas?
 2. Ar buvo jam žinomi visi šios sutarties neįvykdymo padariniai?
 3. Su kuo konkrečiai jis bendravo imdamas paskolą?
 4. Koks įmonės turtas buvo užstatytas bankui ar kaip kitaip buvo apdrausta paskola ir kokia tvarka buvo įvertinamas įmonės turtas?
11. Ką jis įsigijo asmeniniam naudojimui ar kitiems asmenims nuo to laiko, kai sužinojo apie įmonės bankrotą?
12. Kitas aplinkybes liečiantys klausimai.

Bet koku atveju įtariamasis, stengdamasis parodyti, kad nežino ar nesupranta akivaizdžių dalykų, gali būti demaskuotas remiantis jo paties pasirašytais dokumentais, kitų liudytojų parodymais, rastais pas jį dokumentais ir kitais daiktiniais įrodymais.

Išvados

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, siūlytina:

- skirti tyčinį bankrotą, paminėtą Įmonių bankroto įstatyme, nuo privedimo prie bankroto, numatyto Baudžiamajame kodekse;
- tiriant privedimą prie bankroto, būtina vertinti įmonės ankstesnę ekonominę veiklą, įvertinus audito rezultatus ir ankstesnius kaltininko veiksmus;
- pagrindas iškelti baudžiamąją bylą turėtų būti revizijos ar finansų-kredito ekspertizės aktas, kuriame yra nustatyti privedimo prie bankroto požymiai;
- atsižvelgiant į tyrimo situacijas, pirminiai tardomieji veiksmai turėtų būti: revizija, fi-

nansų-kredito ekspertizė, laikinas nuosavybės teisių apribojimas, krata, dokumentų poėmis, liudytojų ir įtariamųjų apklausa.

□□□

LITERATŪRA

1. **Adlys P.** Naujos įmonės // Lietuvos ekonomikos apžvalga. - 1996. - Lapkritis.
2. **VRM** Informatikos ir ryšių departamento ataskaita 6/2-21 1997 01 09. Forma Nr. 1-6.
3. **Баренбойм П.** Правовые основы банкротства: Уч. пособие. - М, 1995.
4. **Масевич М. Г., Повловский Е. А.** Правовое регулирование несостоятельности (банкротства) // Право и экономика. - 1997. № 5-6.
5. **Miškinis G.** Bankrotas - dar ne žlugimas // Rinka. - 1997. Gruodžio 22 d.
6. **Фойницкий И. Я.** Курс уголовного права. Часть особенная. Посягательства личные и имущественные. - Спб., 1916.
7. **Закон** о несостоятельности (банкротстве) предприятия // Право и экономика. - 1997. - № 5-6.
8. **Тимербулатов А. Х.** Защита прав кредиторов в уголовном законодательстве Австрии, ФРГ и Швейцарии // Государство и право. - 1994. - № 3.
9. **Справочник** финансиста предприятия. - М., 1996.
10. **Lietuvos Respublikos** įmonių bankroto įstatymas. - 1997. - Birželio 17. - Nr. VIII-270 // Valstybės žinios. - 1997. - Nr. 64.
11. **Lietuvos Respublikos** įmonių bankroto įstatymas. - 1997. - Birželio 17. - Nr. VIII-270 // Valstybės žinios. - 1997. - Nr. 64-1500.
12. **Kvedaraitė V.** Firmos finansinės veiklos analizė. - V., 1994.
13. **Lietuvos Respublikos** įmonių bankroto įstatymas. - 1992. - Rugsėjo 15. - Nr. 1-2881.
14. **Lietuvos Respublikos** įmonių bankroto įstatymas. - 1997. - Birželio 17. - Nr. VIII-270 // Valstybės žinios. - 1997. - Nr. 64-1500.
15. **Lietuvos Respublikos** baudžiamojo kodekso 35, 315 ir 316 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. - 1997. - Birželio 24. - Nr. VIII-287 // Valstybės žinios. - Nr. 64-1508.
16. **Lietuvos Respublikos** Seimo ir Vyriausybės žinios. - 1993. - Nr. 14-365.
17. **Poškaitė D.** Finansinės būklės analizė rinkos sąlygomis: Paskaitų konspektas. - V., VU, 1994. Išsamiau šiuo klausimu žr. **Kvedaraitė V.** Firmų finansinių rodiklių palyginamoji analizė. - V., 1995; **Ковалёв А. П.** Финансовый анализ и диагностика банкротства: Уч. пособие. - М., 1995; **Ковалёв А. П.** Диагностика банкротства. - М., 1995.
18. **Ступаков Н. В.** Рынок ценных бумаг и иностранные инвестиции // Право и экономика. - 1997. - № 1.
19. **Gronskas V.** Verslas, pseudoverslas ir antiverslas. - K., 1995.
20. **Adlys P.** Naujos įmonės. Lietuvos ekonomikos apžvalga. - 1996. - Lapkritis. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
21. **Palskys E., Kazlauskas M., Danisevičius P.** Kriminalistika. - V., Mintis, 1985.
22. **Kuconis P.** Nusikaltimų finansams, tiriamų sumarinio proceso tvarka, kriminalistinė charakteristika ir įrodinėtinos aplinkybės // Kriminalistikos ir teismo ekspertizės problemos. Mokslo darbų rinkinys. - V., 1996.
23. **Lietuvių** enciklopedija. - Boston, USA, 1955. - T. 32.
24. **Lakis V., Marcinkevičius J., Paštikas P.** Auditas. - V., 1992.

□□□

Model of Criminalistic Investigation of Deliberately Mode Bankruptcy

R. Burda

Senior Assistant of Law Academy of Lithuania

SUMMARY

The article presents concepts of bankruptcy, fraudulent bankruptcy and deliberately mode bankruptcy. It analyses the differences and similarities of fraudulent bankruptcy stipulated in Company Bankruptcy Law and deliberately mode bankruptcy stipulated in Criminal Code. It can be concluded that the definitions of fraudulent bankruptcy in Company Bankruptcy Law and deliberately mode bankruptcy in part 2 of Article 315 of Criminal Code are different only in the preciseness of an act description.

The most important task of a judge investigating the bankruptcy case in court and of an investigator investigating a criminal case is to determine the state and reasons of insolvency of a company. Ascertaining the insolvency, the results of the company economic activities and the validity actions of the head of a company and other people are taken into consideration. The elements of criminalistic characteristics of a crime are provided: a person liable to commit a crime, crime situation and the way of crime commitment are characterised.

It is stated that the majority of company heads do not have economic or management education, what increases the bankruptcy risk of such companies. In a certain economic situation of a company a perpetrator chooses one's actions taking into consideration many circumstances. The crime commitment situation is closely connected with the company state, normative regulation of a certain economic situation, character of a criminal act and the manner of a crime commitment.

Primary actions of inquest are offered. Among them there is revision, expertise of finances and credits, temporary limitations of property rights, search, documents seizure, investigation of witnesses and suspects. Tactical peculiarities of primary actions of inquest are described.